

Kriminološki vidiki mednarodne trgovine z odpadki¹

Ana Klenovšek² in Gorazd Meško³

V zadnjih nekaj desetletjih je svet doživel industrijski in tehnološki napredek, ki se odraža tudi v načinu življenja ljudi. Modernizacija in razvoj sta prinesla temnejšo stran – ogromne količine odpadkov, ki so lahko zaradi neustreznih postopkov predelave in shranjevanja škodljivi in tudi življenjsko nevarni za ljudi kot tudi za okolje. Dragim in dolgotrajnim procesom predelave odpadkov lahko pripišemo soodgovornost za razvoj trgovine z odpadki, katere cilj sta izvoz in odlaganje odpadkov zunaj meja izvorne države. Pri tem igra pomembno vlogo tudi zaslužek, saj so stroški nezakonitega izvoza odpadkov neprimerno nižji od predelave in zakonsko predpisanega skladiščenja. Namen prispevka je opozoriti na razsežnosti problema trgovine z odpadki ter izpostaviti posamezne rešitve, ki so se v preteklosti že izkazale kot učinkovite.

Prispevek predstavlja pregled mednarodne strokovne literature in časopisnih objav na temo nedovoljene trgovine z odpadki. Predstavlja tudi mednarodno zakonodajo o trgovanju z odpadki ter primerja zakonsko ureditev posameznih držav in se osredotoča na posamezne primere nezakonite trgovine z odpadki po svetu in v Sloveniji.

Nedovoljene trgovine in odlaganja odpadkov je mnogo več, kot je splošno zaznano. Vsaka država prevzema odgovornost za ravnanje z odpadki, ki jih proizvede sama, za njihovo skladiščenje in predelavo. Pri tem je meja med nezakonitim in zakonitim ravnanjem z odpadki pogosto zabrisana. Trgovina z odpadki ne le ogroža in uničuje okolje, ampak je posledično tudi neposredno nevarna za človeka in živali. Obenem je trgovanje z odpadki tesno povezano s kršitvami človekovih pravic in odpira vprašanje ekološkega razizma.

Ključne besede: okoljska kriminaliteta, organizirana kriminaliteta, nezakonita trgovina z odpadki, mednarodna zakonodaja, ekomafija, ekološka kriminologija.

UDK: 504.05: 628.4

1 Uvod

Okoljska kriminaliteta je sicer prisotna že od nekdaj, šele zadnjih nekaj let pa prihaja v ospredje, sočasno z zavedanjem posledic, ki jih imajo takšna dejanja na okolje in ljudi. Nezakonito trgovanje z nevarnimi odpadki spada v kategorijo okoljske kriminalitete, ki je je kljub pravnim regulacijam vedno več. Ugotovljeno je, da število proizvedenih odpadkov raste sorazmerno z razvojem družbe. Zahodni svet že dosega visoko stopnjo razvoja, zato se količina odpadkov stopnjuje, vzhodni svet pa mu vztrajno sledi. Z nadaljnjim razvojem Azije in Afrike, ki je pričakovano, bo količina letno proizvedenih odpadkov še poskočila in svet se bo primoran soočiti še z večjimi količinami odpadkov. Že sedaj pa nezadostna in draga infrastruktura za upravljanje in obdelavo velikih količin odpadkov ne dosega potreb in odpira vrata za nedovoljene posle.

Nezakonite premike odpadkov Elliotova (2009) opredeli kot »trgovanje z odpadki in njihovo tihotapljenje, ki krši pravila ali pravno ureditev, uveljavljeno z večstranskimi okoljskimi dogovori ali je v nasprotju z notranjo zakonodajo države«. Dejanje postane kaznivo, če poteka na mednarodni ravni, je izvedeno v

več kot eni državi; ali je izvedeno v eni državi, bistven del priprave, načrtovanja in nadzora pa je opravljen v drugi državi; ali je izvedeno v eni državi, vendar ima učinke in posledice v drugi državi (Elliot, 2009). Največji problem predstavljajo nevarni odpadki; ob neprimernem ravnanju z njimi pa imajo lahko usodne posledice za okolje in ljudi. Izpostavljenost nevarnim snovem v odpadkih se lahko pri ljudeh odraža v kroničnih boleznih, ranah, slabem počutju ali celo smrti. Ravno zato okoljska zakonodaja najstrožje omejuje prav čezmejnje premike nevarnih odpadkov.

Prispevek natančneje razišče problematiko čezmejnih premikov odpadkov in predstavi glavne ugotovitve. Te lahko

¹ Prispevek je del temeljnega raziskovalnega projekta Ekološka kriminaliteta – kriminološki, viktimološki, kriminalnoproventivni, psihološki in pravni vidiki (2009–2012), ki ga financira ARRS.

² Ana Klenovšek, univ. dipl. varstvoslovka, ana.klenovsek@gmail.com.

³ Gorazd Meško, dr. znanosti, redni profesor za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in vodja temeljnega raziskovalnega projekta Ekološka kriminaliteta – kriminološki, viktimološki, kriminalnoproventivni, psihološki in pravni vidiki (2009–2012), gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

služijo kot osnova za nadaljnje in bolj poglobljeno raziskovanje nezakonitega trgovanja z odpadki. Trudi se prikazati realno stanje in resničen obseg problema. Znanemu angleškemu reku, da so smeti nekoga bogastvo drugega, daje drugačen pomen. Trgovina z odpadki ima žal le malo skupnega s humanitarno dejavnostjo. Ljudi ne rešuje iz stiske, temveč jih tja vse močnejše potiska in krši njihove temeljne pravice. Da je manjšini svetovnega prebivalstva omogočeno prebivanje v čistem in zdravem okolju, mora preostanek sveta s svojim zdravjem plačati ceno.

2 Razumevanje problematike, povezane z odpadki

Nezakonita trgovina z odpadki je v zadnjem desetletju vzbudila zanimanje posameznih svetovnih kriminologov (Eliot, 2009; White, 2008, 2009, 2010) in pritegnila vedno več pozornosti ekološke kriminologije (Eman, Meško in Fields, 2009). Okoljska kriminaliteta ni nov pojav, zanimanje zanjo pa se je močno povečalo šele z zavedanjem potencialnih nevarnosti, ki jih prinaša (Carrabine, Lee, Plummer, South in Iganski, 2009). Mnogo dejavnosti, škodljivih za okolje, okoljevarstvena zakonodaja v preteklosti ni obravnavala, ker se ji niso zdele nevarne, ker niso bile pogoste ali ker so bila tovrstna dejanja v tistem obdobju nekaj povsem običajnega in družbeno sprejemljivega. Dandanes pa so novi okoljski trendi spodbudili velike in veliko sprememb na tem področju. V prvem delu članek opredeli okvirje nezakonitega trgovanja z odpadki ter poveže področji ekološke kriminologije in transnacionalne ekološke kriminalitete. V nadaljevanju odpadke razvrsti v različne kategorije in predstavi posledice nezakonitega odlaganja odpadkov za okolje in za ljudi.

Carrabine in sodelavci (2009) so razvrstili oblike ekološke kriminalitete, ki jo poimenujejo tudi t. i. zeleni zločini (angl. green crimes), v dve kategoriji: primarno in sekundarno. Ukrepe, ki negativno vplivajo na okolje, so poimenovali zeleni zločini primarne vrste. V kategorijo sekundarnih ali simbiotskih zelenih zločinov pa so uvrstili kazniva dejanja zoper okolje, prostor in naravne dobrine, kot jih določa zakonska uredba. Večina kaznivih ravnanj trgovanja z nevarnimi odpadki spada v drugo kategorijo.

Trgovina z odpadki se uvršča med oblike transnacionalne ekološke kriminalitete. Elliotova (2009) opredeljuje transnacionalno ekološko kriminaliteto kot nedovoljeno trgovanje z rastlinami, živalmi, naravnimi viri in škodljivimi snovmi in njihovo tihotapljenje v nasprotju z določili večstranskih mednarodnih sporazumov in nacionalno zakonodajo. Čezmejno odlaganje nevarnih odpadkov, nezakonito trgovanje s prostoživečimi živalskimi vrstami, tihotapljenje lesa in trgovina

s snovmi, ki tanjšajo ozonski plašč, so štiri oblike čezmejnih kriminalnih dejavnosti, kjer so tveganja nizka in dobički na črnem trgu zelo visoki (Elliot, 2009).

Kot navajata Buckingham in Turner (2008), o odpadkih do sedaj še ni sprejeta mednarodno priznana opredelitev. Odpadke je mogoče opredeliti na več načinov, definicija pa je odvisna od njihovih vplivov na okolje, njihove oblike, lastnosti ali pravne opredelitve. Opredeljevanje odpadkov kot nevarnih ali nenevarnih je po navadi sporno. Opredelitve nevarnih odpadkov se od države do države močno razlikujejo, pri čemer, kot navajata Burns in Fuchs (2004), prihaja do ustvarjanja vrzeli, ki onemogočajo točne meritve obsega trgovine z nevarnimi odpadki. Na območju Evropske unije je zelo pomembna Uredba ES št. 1013/2006 o pošiljanju odpadkov, ki zelo podrobno ureja to področje ter določa tudi sankcije. Slovenija jo je kot članica Unije implementirala v svojo zakonodajo (Uradni list RS, št. 71/2007).

Velik delež izvoženih odpadkov predstavljajo elektronski odpadki ali e-odpadki (angl. E-waste), kamor spadajo računalniške komponente, mobilni telefoni in katodne cevi računalniških monitorjev (angl. cathode ray tubes – CRT). Nordbrand (2009) ocenjuje, da je letno na globalni ravni proizvedenih približno 50 milijonov ton e-odpadkov. V prihodnosti je zaradi stalnega tehnološkega razvoja možno pričakovati še dodaten porast zastarele elektronike, saj svetovni trg raste z 9-odstotno stopnjo. Po podatkih Isarina in Whitehousa (2009) je v letu 2007 življenjsko dobo zaključilo približno 140.000.000 mobilnih telefonov in 205.000.000 kosov računalniške opreme. Ker preprosto niso več »uporabni«, končajo med e-odpadki. Na žalost je med njimi velikokrat kar precejšen delež delov, ki niso pokvarjeni in bi lahko normalno delovali vsaj še leto ali več. Kot poudarjata Isarin in Whitehouse (2009), strokovnjaki do leta 2011 napovedujejo veliko povečanje števila zastarelih televizijskih aparatov zaradi prehoda na digitalno oddajanje v Severni Ameriki in Evropski uniji.

E-odpadki niso navadni odpadki. Njihovo skladiščenje in razgradnja zahtevata posebne postopke, predvsem zaradi varovanja zdravja, saj vsebujejo različne mešanice zelo strupenih snovi. Kot navajata Puckett in Smith (2002), je bil svinec iz bencina odstranjen že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, vendar je bil še do nedavnega prisoten v vseh računalniških monitorjih in vezju. Izpostavljenost svincu lahko povzroči škodo na človekovem živčnem sistemu, krvi, ledvicah in reproduktivnih organih. Kabli in računalniška ohišja, izdelani iz plastike, vsebujejo polivinilklorid (PVC) in pri izgorevanju tvorijo dioksine. Živo srebro se uporablja v senzorjih, termostatih in stikalih ter lahko povzroči poškodbe možganov, ledvic in plodu. Barij se uporablja pri monitorjih s katodno cevjo za zaščito uporabnikov pred sevanjem,

vendar pa lahko negativno vpliva na možgane, srce, jetra ter povzroči oslabelost mišic. Berilij, ki je pogosto uporabljen v polprevodnikih in razsvetljavi, je znana rakotvorna snov. Te strupene snovi so še posebej nevarne, če se ne obravnavajo na okolju varen način.

Zaradi zgoraj navedenih lastnosti so e-odpadki popolnoma upravičeno uvrščeni med nevarne odpadke, vendar pa v realnem svetu ni vedno tako. O tem pričajo Kanada in Združene države Amerike (ZDA), ki e-odpadkov ne uvrščajo med nevarne. V ZDA Zakon o pridobivanju in predelavi naravnih virov (angl. Resource and Recovery Act – RCRA) kot del zvezne zakonodaje ureja tudi področje odpadkov. Elektronske naprave, ki naj bi bile ponovno uporabljene ali reciklirane, so uvrščene v kategorijo neodpadkov. Takšno kategorizacijo Puckett in Smith (2002) pojasnjujeta z dejstvom, da se materiali, namenjeni za recikliranje, ne smejo razvrstiti med nevarne odpadke. Tovrstna ureditev je problematična, ker dopušča možnosti številnih oblik zlorab. Najpogostejša oblika je izvoz starih in nedelujočih računalnikov v državo v razvoju in ima bore malo pozitivnih učinkov.

E-odpadki niso edina vrsta nevarnih odpadkov, ki so pogosto predmet zakonitega ali nezakonitega izvoza. Radioaktivne snovi so pogosto del trgovine z odpadki. Buckingham in Turner (2008) radioaktivne odpadke delita na odpadke z nizko stopnjo, srednjo stopnjo ali visoko stopnjo radioaktivnosti. Pri tem je treba posebej poudariti, da izpostavljenost radioaktivnim odpadkom povzroča resne zdravstvene težave, zaradi česar je še toliko težje najti prostor za njihovo odlaganje (vsaj odlaganje na legalen način). Znanih je več primerov odlaganja radioaktivnih odpadkov v morje. Posebej odmevni so bili primeri odlaganja zlomljenih reaktorjev jedrske podmornice in sodov z radioaktivno vsebino, ki jih je ruska mornarica odvrгла v Barentsovo in Karsko morje. Walters (2007) piše o uspešnem delovanju nevladne organizacije Greenpeace, ki je v letu 2000 odkrila 28.500 zadržanih sodov z jedrsko vsebino v bližini Kanarskih otokov, kamor jih je odvrгла Velika Britanija (VB) med letoma 1950 in 1960. Jedrski odpadki prav tako predstavljajo tudi drugačno grožnjo, saj jih je možno uporabiti pri izdelavi jedrskega orožja, kar je še posebej treba upoštevati pri ravnanju z njimi in njihovem skladiščenju.

Poraja se vprašanje, kakšen vpliv imajo vse te potencialno nevarne snovi na nas. Jug Italije je že dolgo znan kot odlagališče za celotno državo. Samo v Kampanji je bilo odkritih več kot 1200 odlagališč. Arie (2004) navaja, da je nenadzorovano odlaganje odpadkov v Kampanji imelo uničujoče posledice za kmetijstvo. V letih 2002 in 2003 so toksini v ovčjem in govejem mleku dosegli nevarno raven in več kot 10.000 živali je bilo treba evtanazirati, 9000 litrov kontaminiranega

mleka pa uničiti. To potrjuje tudi študija Massarija (2004), ki navaja 400-odstotno povečanje nekaterih oblik raka na tem območju.

Študija, izvedena v okrožju Jinghai v občini Tianjin na Kitajskem služi kot dodaten primer. DNK 171 vaščanov, ki so bili nenehno izpostavljeni vplivu e-odpadkov, so primerjali s kontrolno skupino ljudi iz sosednjih mest, ki tovrstnega vpliva niso občutili. Rezultati so pokazali precejšnje razlike v poškodbah DNK pri izpostavljeni skupini, ki je imela drastično višje stopnje kromosomskih aberacij. Pri ženskah je bil pojav genetske okvare celo višji kot pri moških (Liu et al., 2008).

Mesto Guiyu na Kitajskem, ki leži v bližini Hongkonga, se je od leta 1995 spremenilo iz podeželske skupnosti v center za predelavo e-odpadkov. Način, kako ravnajo z e-odpadki, je primitiven in škodljiv za tamkajšnje ljudi ter za naravno okolje. Leta 2000 so analizirali vzorec usedlin, vzorec vode in tri vzorce tal, ki so bili odvzeti vzdolž najbližje reke Lianjiang. Bregovi te reke so več let služili kot odlagališče za e-odpadke, iz katerih so bile pobrane dragocene in uporabne snovi. Rezultati analiz so razkrili šokantno visoke vsebnosti težkih kovin. Raven svinca v vodi je bila 2400-krat višja od sprejemljive ravni, ki jo je določila Svetovna zdravstvena organizacija. Tudi koncentracije drugih toksičnih kovin so krepko presegle še dovoljene vrednosti (Puckett in Smith, 2002). Trend spreminjanja celih mest v zbiralnice in predelovalnice odpadkov se na Kitajskem nadaljuje. Odpadki za še vedno rastočo kitajsko industrijo predstavljajo pomembne surovine za nove izdelke, zato tudi trgovanje z njimi narašča.

3 Trgovanje z odpadki

Drugi del prispevka identificira razloge za razmah mednarodne trgovine z odpadki in pri tem uporabljene metode. Nadalje definira ciljne države, kjer se poti trgovanja z odpadki končajo, posamezne faze v postopku trgovanja z odpadki ter storilce te oblike ekološke kriminalitete. Krueger (1998) postavi začetek mednarodne trgovine z nevarnimi odpadki v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je tehnološki razvoj napredoval, količina nastalih odpadkov pa je začela neobvladljivo naraščati. Clapp (1994) dodaja, da je bil celotni proces dodatno pospešen z globalizacijo in znižanjem cen transporta ter komunikacijskih omrežij. Javno mnenje v razvitih državah je postalo uperjeno proti gradnji objektov za recikliranje, sežigalnic ali odlagališč odpadkov v bližini lokalnih skupnosti (O'Neill, 1998). Ta pojav je poznan kot sindrom NIMBY (angl. *Not In My Backyard*. Ne na mojem dvorišču.) (Gwam, 2000). Okoljevarstvena zakonodaja v zahodnih državah se je začela razvijati in je postajala vedno bolj stroga (Brack in Hayman, 2002): stroški ravnanja z odpadki so naraščali,

zmogljivosti ravnanja z odpadki so se zmanjšale in izvoz v države z ohlapnimi okoljevarstvenimi predpisi je postal zelo privlačna rešitev.

Sežiganje odpadkov je v sežigalnicah Evropske unije štirikrat dražje kot njihov nezakonit izvoz (Rosenthal, 2009). Cena za odlaganje tone odpadkov v Afriki znaša med 2,50 in 50 \$, v razvitih državah pa lahko znesek poskoči na 2000 \$ za tono (Gwam, 2000). Burns in Fuchs (2004) sta v zvezi s tem izpostavila dvojni problem držav v razvoju. Države v razvoju se ne soočajo samo s pomanjkanjem ustrezne zakonodaje, ampak tudi obupno potrebujejo denar. V razvijajočih se državah so denarne sheme, imenovane smeti za denar (angl. trash for cash), vse prej kot redkost. Zahodne države državam v razvoju plačujejo, da sprejmejo njihove odpadke. Gvineja Bissau ponazarja izpostavljeni problem: državi je bilo ponujenih 600.000.000 \$ za shranjevanje in odstranjevanje nevarnih odpadkov, kar, kot navaja Ibitayo (2008), predstavlja dvakratni znesek njenega dolga in približno štirikratno vrednost njenega bruto domačega proizvoda. Poleg slabe urejenosti okoljevarstvene politike in nestrogih določb okoljevarstvene zakonodaje so tudi zdravstveni standardi v državah v razvoju minimalni, zaradi česar obstaja zelo malo ovir za izgradnjo odlagališča odpadkov v neposredni bližini gosto poseljenega območja. Med vladnimi uradniki je zelo razširjena tudi korupcija, kar še poslabša nastali problem.⁴ Zahodna podjetja sploh ne potrebujejo velikih vsot denarja za podkupovanje uradnikov, saj že nizke podkupnine odpirajo vrata za uvoz strupenih odpadkov v državo. Prevoz odpadkov v državo pa je vseeno mogoč tudi brez podkupovanja zaradi slabe usposobljenosti in pomanjkljivega strokovnega znanja carinikov ali policije (Ibitayo, 2008).

Zastavlja se vprašanje: kdo vse je v nezakonito trgovino z odpadki vpleten? Pojmovanja o nasilnih in agresivnih storilcih kaznivih dejanj ekološke kriminalitete trgovanja z odpadki so v večini primerov napačna. Massari in Monzini (2004) opoza-

rjata, da storilci niso tipični kriminalci klasičnih kriminalnih podzemelj, ampak prihajajo iz različnih okolij. Nekateri izmed njih so člani organiziranih kriminalnih skupin, drugi prihajajo iz zakonitih poslovnih ali vladnih krogov.⁵ Tudi podjetja, ki večino časa delujejo v skladu z zakonom, so pripravljena prestopiti iz zakonitega delovanja v nezakonito zaradi varčevanja ali ustvarjanja dobička. Zakonito delujoča podjetja so na ta način soodgovorna za obstoj nezakonite trgovine z odpadki, ki brez povpraševanja po storitvah sploh ne bi obstajala.

Presenetljiv je podatek, da večina zakonito delujočih reciklažnih podjetij večji delež odpadkov zakonito ali nezakonito izvozi, kot pa jih dejansko reciklira (Puckett in Smith, 2002). Ob tem so znani primeri, ko je imela velika mednarodna družba v lasti tako podjetja, ki so uvažala, kot tista, ki so izvažala odpadke, in je dejansko izvažala sama sebi. Kot navaja Interpol (2009), je povezava med organizacijsko strukturo podjetja in količinami izvoženih odpadkov šibka. Velika podjetja niso nujno največji izvozniki odpadkov, saj manjše zmogljivosti recikliranja v manjših podjetjih pomenijo več možnosti za namerno ali nenamerno delovanje zunaj zakonitosti. Na podoben način se manjša podjetja pogosteje zanašajo na dvomljiva reciklažna podjetja, saj želijo znižati stroške ravnanja s svojimi odpadki. Puckett in Smith (2002) trdita, da so stroški izvoza monitorjev s katodno cevjo na Kitajsko desetkrat nižji od recikliranja v ZDA. Kar je zanimivo pri tej obliki kriminalitete, je to, da so posredniki plačani dvakrat: prvič za prevzem zastarelih naprav in drugič s prodajo v državah v razvoju. Organizacijska struktura kriminalnih združb je dokaj preprosta, osrčje posla tvorijo največ 3 do 4 ljudje.⁶ Te osebe imajo široko mrežo povezav z družbami in podjetji, za katere pa predhodna vpletenost v kriminalne dejavnosti ni nujna (Massari, 2004).

Sloveniji najbližja in tudi dobro znana je trgovina z odpadki v sosednji Italiji. Nekatero dele je v knjigi Gomora opi-

⁴ Konec leta 2004 je potres v Indijskem oceanu povzročil cunami, ki je prizadel dobršen del južne Azije, segel pa je celo do oddaljene obale Vzhodne Afrike. Somalijo ni prizdel zgoj vdor vode, ampak tudi naplavitve toksičnih odpadkov, ki so bili shranjeni v zarjavelih sodih in kontejnerjih pod morsko gladino nedaleč od obale (AFP, 2005). Skriti odpadki so se začeli tam kopičiti že v osemdesetih letih. Clayton (2005) omenja nezakonito odlaganje odpadkov na obalah Somalije ter podkupnine, ki sta jih Italija in Švica izplačali takratnemu državnemu voditelju Aliju Mahdiju Muhamedu. Preperete sode so odprli visoki valovi, ki so butnili ob somalijsko obalo in povzročili razlitje strupene vsebine. V sodih so bili shranjeni radioaktivni uran, svinec, kadmij, živo srebro ter industrijski, medicinski, kemični in ostali toksični odpadki (Clayton, 2005). Med prebivalci so še mesece po cunamiju pojavljale zdravstvene težave: krvavitve iz nosu in krvavitve v trebušni votlini, okužbe dihal, razjede v ustih in nenavadne infekcije na koži (BBC News, 2005).

⁵ Ljudje, vpleteni v trgovino z odpadki, so v večini primerov kriminalci belih ovratnikov, večina od njih je poslovnežev ali posrednikov, čeprav med njimi najdemo tudi kemijske inženirje in analitike. Vendar posla ne morejo izpeljati brez pomoči delavcev modrih ovratnikov, kot so vozniki in varnostniki. Eden od najpomembnejših členov v verigi trgovine z odpadki so t. i. moški v sredini (angl. middle man), ki kontaktirajo z družbami in jim ponujajo storitve ravnanja z odpadki po nizkih cenah (Massari in Manzini, 2004). Izraz turisti e-odpadkov (angl. E-waste tourists) se uporablja za ljudi iz držav v razvoju, ki prihajajo v VB in druge zahodne države kupovat e-odpadke in da jih prodajo naprej ali iz njih pridobijo dragocene materiale (Interpol, 2009; Gray, 2009).

⁶ Struktura naj bi bila podobna tudi v primerih trgovanja z afriškimi državami. V večini primerov ima vsaj eden od udeležencev etnične povezave s ciljno državo. Vendar naj bi bile te skupine manj profesionalne od tistih, ki trgujejo z azijskimi državami (UNODC, 2009).

sal italijanski novinar Roberto Saviano. Njegovo raziskovanje je osupnilo svet, saj nazorno razkriva položaj italijanske mafije v procesu trgovanja z odpadki in njene dobičke. Liddick (2009) navaja, da so dobički, ki jih prinaša okoljska kriminaliteta v Italiji, ocenjeni na 6,4 milijarde € letno. V letu 2002 naj bi italijanska mafija zgolj z nezakonitim ravnanjem in trgovanjem z odpadki zaslužila 2,6 milijarde € (Massari in Monzini, 2004). Zlahka pridobi nove stranke, saj ponuja 400-krat nižje cene kot zakonita podjetja (Colombo, 2003). Vsako leto naj bi v Italiji izginilo med 15 in 50 odstotkov odpadkov (Massari in Monzini, 2004; Liddick, 2009). Pojav okoljske kriminalitete je v Italiji privedel do uvedbe novega izraza *ekomafija* (angl. *ecomafia*), ki ga je po mnenju Massarija (2004) mogoče najti v vsakem italijanskem slovarju. Trgovina z odpadki poteka od severa proti jugu Italije, kjer so tihotapske poti prvič opazili v začetku devetdesetih let. Preiskovanje kaznivih dejanj je oteženo zaradi vpletenosti mafijskih organizacij v zakonito upravljanje in recikliranje odpadkov.⁷ Italijanska okoljevarstvena organizacija Legambiente je identificirala vseh 22 italijanskih skupin *ekomafije*, ki so vpletene v trgovanje z odpadki in nadzorujejo celotno trgovino z odpadki, njihove povezave pa so razširjene po podjetjih v vsej državi (Massari in Monzini, 2004) ter celo med državnimi uradniki (Colombo, 2003).

Trgovanje z odpadki sestavlja več različnih faz. Massari in Monzini (2004) opisujeta tri faze. Prva vključuje prevoz odpadkov do družbe, specializirane za ravnanje z njimi. Najpomembnejša odločitev v tej fazi je izbira ponudnika storitve. V nekaterih primerih se podjetja ne zavedajo, da je izbrana storitev nezakonita, čeprav bi lahko o tem sklepali zaradi nizke cene. Največkrat se podjetja povsem dobro zavedajo, da sodelujejo z družbo, ki deluje v nasprotju z zakonom, in so zato (kazensko) soodgovorna.

V drugi fazi procesa, fazi skladiščenja in tranzita, so odpadki pogosto obravnavani na različne načine, da se zavedejo nadaljnji (inšpekcijski) pregledi. Tihotapci se želijo odpadkov znebiti s pomočjo različnih metod. Pri tem je glavni cilj pridobiti čim več denarja in obenem tvegati čim manj. »Pranje

odpadkov« je ena od metod, kjer se odpadki prodajo kot gnojila ali sredstva za izboljšanje mineralne strukture prsti, lahko se iz njih izdelajo opeke, se uporabijo za izgradnjo cest in avtocest (Messari, 2004) ali celo podarijo kot humanitarna pomoč⁸ (Clapp, 1994). Mešanje nevarnih odpadkov z nenevarnimi je še ena od metod. Na ta način se koncentracija nevarnih snovi zmanjša in nevarni odpadki postanejo nenevarni, in jih je mogoče preprosto odvreči na odlagališčih (Clapp, 1994; Liddick, 2009). Na zelo podoben način se e-odpadki pomešajo med rabljeno elektronsko opremo, ki je namenjena ponovni uporabi (UNODC, 2009). Zelo pogosto je ponarejanje dokumentacije, ki nevarne odpadke z uporabo lažnih ali starih potrdil z novim datumom, vendar isto identifikacijsko oznako, spremeni v nenevarne (Massari in Monzini, 2004).

Zadnji korak v procesu trgovanja z odpadki je odlaganje odpadkov na končni destinaciji. Odpadke je mogoče oddati v reciklažne centre, možen pa je tudi sežig ali nezakonito odlaganje, ki ga je moč opaziti skoraj povsod. Massari in Monzini (2004) opozarjata, da je odpadke mogoče najti v jezerih, jamah, rekah, kanalih in tudi v morju.⁹ Colombo (2003) dodaja, da so v medijih bili razkriti kmeti, ki so za prevzem odpadkov in njihovo skladiščenje na svojem zemljišču dobili plačilo¹⁰ (Colombo, 2003). Končne destinacije odpadkov so predvsem države v razvoju s pomanjkljivo in ohlapno okoljevarstveno zakonodajo, nižjimi okoljevarstvenimi standardi in v hudi denarni stiski. Mednje spadajo predvsem afriške¹¹ in azijske¹² države, tudi države v vzhodni Evropi in Južni Ameriki (Clapp, 1994).

⁹ Zelo nazorno so nahajališča odvrženih odpadkov v morju okrog in okrog Italije razvidna na satelitskih slikah Google Earth.

¹⁰ V zadnjih letih so slovenski policisti na Primorskem in Goriškem opazili pojav tovrstnega »podkupovanja« kmetov in skladiščenja odpadkov v kraških jamah.

¹¹ Afrika postaja glavna uvoznica svetovnih e-odpadkov, zlasti zahodnoafriški državi Nigerija in Gana. Vsako leto naj bi bilo v Zahodno Afriko pripeljanih približno 95.000 ton e-odpadkov (UNODC, 2009). Pristanišče Lagos v Nigeriji prečka okrog 500 zabojujnikov rabljene elektronske opreme mesečno (Schmidt, 2006). V Afriki sicer obstaja povpraševanje po elektronski opremi, vendar po navadi zgolj 25 odstotkov pošiljke predstavlja uporabna rabljena oprema, ostalo pa so e-odpadki (UNODC, 2009). V en zabojujnik je moč naložiti 800 računalniških monitorjev ali 350 televizijskih sprejemnikov. Cena ladijskega prevoza takšnega kontejnerja iz ZDA v Afriko je približno 5000 \$, medtem ko znaša cena rabljenega, a delujočega računalnika Pentium III v Afriki približno 130 \$. Le 40 takšnih računalnikov je potrebnih, da se povrneje stroški prevoza celotnega zabojujnika (Schmidt, 2006).

¹² Azija je poleg Afrike druga celina, ki se spreminja v pokopališče zastarele zahodne tehnologije. Kitajska je ena izmed glavnih uvoznic e-odpadkov, ki izvirajo predvsem iz ZDA, a tudi iz Južne Koreje, z Japonskega in iz Evrope. Številna kitajska mesta so se preoblikovala iz podeželskih skupnosti v velike centre za recikliranje odpadkov. Ampak ti centri ne morejo konkurirati moderni zahodni infrastrukturi.

⁷ Obseg ekološke kriminalitete v Italiji je v letu 1986 spodbudil idejo o ustanovitvi posebne enote italijanske žandarmerije, ki deluje še danes. Uspešno sodeluje z Europolom in Interpolom ter niza uspehe: samo v letu 2007 so aretirali 170 oseb. Enota je razdeljena v dve sekciji: posebno sekcijo za radioaktivnost in informacijski sistem za zaščito okolja (S.I.T.A.). Prva enota se ukvarja z viri radioaktivnosti, kamor spadajo tudi radioaktivni odpadki, medtem ko sistem S.I.T.A. sponzorira EU; S.I.T.A. pomaga določati lokacije nahajališč različnih oblik ekološke kriminalitete z interpretacijo fotografij, posnetih s sateliti ali letali (Contri, 2009).

⁸ Tako »humanitarno pomoč« je leta 1987 v obliki radioaktivnega mleka EU poslala na Jamajko, leta 1992 pa je Nemčija poslala pomoč v obliki prepovedanih pesticidov v Albanijo (Clapp, 1994).

Večina odpadkov iz zahodnih držav je običajno namenjena v revnejše dele sveta, a to ni vedno tako. Tudi članice EU, kot je Češka republika, niso povsem varne pred nezakonitimi pošiljkami odpadkov svojih sosedov. V letih 2005 in 2006 je bilo na Češkem vzdolž meje z Nemčijo odkritih 26 ilegalnih odlagališč ali 30.000 ton odpadkov. Obstajal je sum, da odpadki izvirajo iz Nemčije, a je bil za zgolj 7000 ton odpadkov tudi potrjen (Vail, 2007). Podatki Evropske agencije za okolje (EEA), ki temeljijo na poročanju držav članic Evropski komisiji (EK) in Sekretariatu Baselske konvencije, kažejo, da največje uvoznice v EU niso nove članice, ampak Belgija, Nemčija in Norveška. Najvišja mesta med izvoznici pa zasedajo Nizozemska, Irska, Luksemburg in Belgija (EEA Report, 2009). Vendar pa raziskava temelji na podatkih, zbranih med letoma 1997 in 2005, kar poraja dvome o njeni veljavnosti danes, v letu 2010.

Ena od glavnih pomanjkljivosti pri preiskovanju mednarodne trgovine z odpadki so nezadostni in netočni podatki, katerih večina je pridobljena iz samoprijav. Burns in Fuchs (2004) domnevata, da so zasežene količine zgolj vrh ledene gore in da je problem nezakonito izvoženih odpadkov v resnici veliko večji. Analizirani podatki, zbrani na spletni strani Baselske konvencije iz leta 1998, so pokazali relativno veliko deviantnosti med poročili držav izvoznic in uvoznic ter postavili kritično vprašanje zanesljivosti.

turi. Računalnike in njihove sestavne dele razstavijo z golimi rokami in izvijačem. Dragocene procesorje in integrirana vezja prodajo, plastično ohišje in kable zažgejo. Integrirana vezja odstranijo z ogrevanjem na doma narejenih »wokžarih« s stopljenimi spojinami svinca in kositra. Te naloge opravljajo nekvalificirani delavci, med njimi pa ne manjka žensk in otrok. Preostanek elektronske opreme se preprosto odvrže na odprta polja, ob rečne bregove ali ribnike, ki so zaradi tega močno onesnaženi (Puckett in Smith, 2002).

E-odpadki niso edina vrsta odpadkov, namenjenih v Azijo. Stroški razdiranja zastarelih ladij so se povečali z zaostritvijo zakonodaje v Evropi in ZDA. Države v razvoju, kot so Indija, Bangladeš, Kitajska in Pakistan, so postale idealna destinacija zastarelih in neuporabnih ladij. Ladje in letalonosilke predstavljajo vir surovin, obenem pa vsebujejo številne nevarne materiale in snovi. Nevarnost je še toliko večja, če so delavci o tveganjih nepoučeni, če so pomanjkljivo opremljeni in delajo v slabih delovnih pogojih (Sonak, Sonak in Giriyan, 2008). Indijsko mesto Alang je t. i. dvorišče za predelovanje ladij (White, 2008b). V zadnjih 20 letih so v mestu Alang razstavili 4327 ladij. Večina od tamkajšnjih 15.000 delavcev je priseljencev iz nerazvitih držav severne Indije in mnogo je nepismenih. Plačani so okrog 6 \$ za šesturno delovno izmeno, za nadure ne dobijo plačila. Nesreče se dogajajo vsak dan, delavci pa se na zdravstveno zavarovanje ne morejo zanesti (Sonak et al., 2008). Toda pogled v prihodnost industrije predelovanja ladij se ne zdi bolj rožnat. Število zastarelih ladij, letalonosilk in letal se bo še povečevalo. Po nekaterih ocenah naj bi v naslednjih 10 do 15 letih zastaralo približno 25.000 civilnih letal, podobna prihodnost pa čaka tudi plovila (White, 2008b).

4 Mednarodna zakonodaja in odzivi zoper mednarodno trgovino z odpadki na mednarodni in nacionalni ravni

V zadnjih letih se je obseg zakonitega in nezakonitega izvoza odpadkov povečal. Dejstvo je, da proizvajamo vse večje količine odpadkov ter da elektronske naprave zastarajo vse hitreje. Mednarodno sodelovanje je postalo pomemben del boja proti nezakoniti mednarodni trgovini z odpadki, katerega rezultat so mednarodne konvencije in deklaracije, številne mednarodno izvedene akcije in operacije ter ukrepi posameznih držav v boju proti nezakonitemu trgovanju z odpadki.

Pregled mednarodne zakonodaje, ki je osrednji element tretjega dela prispevka, zajema podrobnejšo analizo treh pomembnih konvencij s področja ravnanja z odpadki: Baselske konvencije, Bamakovske in Loméjske konvencije IV. Sledi primerjava pravne ureditve čezmejnih premikov odpadkov posameznih držav oziroma skupnosti držav. V nadaljevanju članek povzame posamezna mednarodna prizadevanja za boj zoper nedovoljeno trgovino z odpadki in razpravlja o uspešnosti in primernosti različnih nacionalnih in mednarodnih programov.

Baselska konvencija o nadzoru prehoda nevarnih odpadkov čez meje in njihovega odstranjevanja je mednarodni odziv na škandale trgovanja z nevarnimi odpadki, ki so se zgodili v poznih osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Sprejeta je bila leta 1989 v Baslu v Švici, veljati pa je začela leta 1992 (Interpol, 2009). Njen predhodnik so bile UNEP-ove Kairske smernice, sprejete v letu 1984, ki so bile neobvezujoče (Krueger, 1998). Baselska konvencija podpira samozadostnost držav pri upravljanju odpadkov in stremi k splošnemu zmanjšanju proizvodnje nevarnih odpadkov (Puckett in Smith, 2002). Članica Konvencije ne sme izvažati svojih odpadkov nečlanici brez prejšnjega podpisa dvostranskega sporazuma (Burns in Fuchs, 2004). Države članice prav tako ne smejo izvažati svojih odpadkov na Antarktiko (Lipman, 2002) in v države, ki so prepovedale uvoz odpadkov ali nimajo zadostne infrastrukture za upravljanje z odpadki (Gwam, 2000). V primeru nezakonite pošiljke odpadkov je država izvoznica odgovorna za odstranitev odpadkov in plačilo povzročene škode (White, 2008b). Do konca septembra 2009 je Konvencijo ratificiralo 172 držav. Svet še vedno čaka, da bodo Konvencijo ratificirale ZDA, ki se ratifikaciji še vedno izmikajo (Waste Trade Ban Agreements, 2009).

Glavni namen Konvencije je zaščita držav v razvoju pred pošiljkami odpadkov iz razvitih držav. Sistem soglasja po predhodnem dogovoru (angl. prior informed consent – PIC) daje članicam Konvencije možnost, da zavrnejo uvoz nevarnih odpadkov (Clapp, 1994). PIC od države izvoznice zahteva, da državo uvoznico obvesti o tipu odpadkov, razlogih za izvoz in o metodi odlaganja. Država uvoznica lahko odpadke

sprejme, zavrne ali zahteva več podatkov o njih. Tudi tranzitne države morajo biti obveščene o pošiljki odpadkov in imajo enake možnosti odločanja (Krueger, 1998). Te smernice se zdijo dobra rešitev za nadzor mednarodnih premikov odpadkov, vendar v praksi stvari večkrat potekajo povsem drugače. Ponarejanje dokumentov in napačno označevanje pošiljk sta običajni praksi (Krueger, 1998).

V letu 1994 so države v razvoju z uvedbo popolne prepovedi premikov nevarnih odpadkov med državami članicami OECD, EU in Liechtensteinom ter drugimi državami pokazale željo po nadgradnji Konvencije. Prepoved je bila v letu 1995 kljub nasprotovanju šestih velikih proizvajalk odpadkov sprejeta kot amandma h Konvenciji (Lipman, 2002). ZDA, VB, Nemčija, Japonska, Avstralija in Kanada ideje o popolni prepovedi niso podpirale (Clapp, 1994). Vendar je Danska predlog podpirala in podporo izsilila tudi od nasprotujočih članic EU. EU je amandma potrdila tudi z vključitvijo popolne prepovedi v svojo lastno zakonodajo, v Uredbo Sveta (EGS) št. 259/93, ki je v tistem času urejala čezmejne premike odpadkov (Sonak, Sonak in Giriyan, 2008). To je prisililo VB in Nemčijo, da sta amandma ratificirali. Nasprotovanje pa ni prihajalo zgolj iz vrst razvitih držav, ampak tudi iz vrst držav v razvoju: Slonokoščene obale, Pakistana, Bangladeša, Filipinov, Indije in ostalih, ki prepovedi še danes niso ratificirale (White, 2008b). Do danes je amandma popolne prepovedi zbral 67 ratifikacij, kar še vedno ni dovolj, da začne veljati.

Baselska konvencija ima poleg statusa osnovnega mednarodnega dokumenta, ki regulira premike nevarnih odpadkov čez meje držav, tudi status enega izmed najbolj kritiziranih mednarodnih sporazumov. Prve kritike so bile namenjene definiciji nevarnih odpadkov; očitali so ji nejasnost, in so jo izboljšali z vpeljavo treh seznamov odpadkov (Clapp, 1994, Vander Beken in Balceau, 2004). Radioaktivni odpadki niso vključeni pod okrilje Konvencije, kar je prav tako poželo nestrinjanje (Clapp, 1994). Preostanek kritik se je nanašal na konstantno rast izvoza odpadkov iz razvitih držav v države v razvoju, kar bi lahko razumeli kot indikator slabe implementacije Konvencije (Liddick, 2009). Povečano trgovanje pa je lahko tudi posledica omogočanja bilateralnih sporazumov med članicami in nečlanicami Konvencije in neveljavnost popolne prepovedi (Clapp, 1994). A vendar obstajajo dvomi o uspešnosti popolne prepovedi čezmejnih premikov nevarnih odpadkov. Krueger (1998) trdi, da bi sprejetje popolne prepovedi premike odpadkov enostavno potisnilo v ilegalo in ne bi imelo vpliva na zmanjšanje števila premikov. Ostale kritike se nanašajo na pomanjkanje znanja in izobraževanja v državah v razvoju, na odsotnost primernih in standardiziranih postopkov poročanja, slabo mednarodno sodelovanje in izmenjavo informacij ter pomanjkanje finančne pomoči državam v razvoju pri implementaciji Konvencije (O'Neill, 1998; Ibitayo, 2008).

Zaradi omenjenih slabosti je mnogo držav oblikovalo regionalne pobude, ki so navadno strožje od Baselske konvencije. Takšni sta Loméjska IV in Bamakovska konvencija (Ibitayo, 2008). Loméjska konvencija je ponudila regionalno zaščito 69 afriškim, karibskim in pacifiškim državam pred pošiljkami odpadkov iz EU in je začela veljati leta 1991. EU je želela dovoljenje za izvoz nevarnih odpadkov v omenjene države pod določenimi pogoji, ampak podpisnice Loméjske konvencije IV na te pogoje niso pristale. Končni dogovor je določil, da države EU ne bodo izvažale nevarnih odpadkov v države podpisnice konvencije ter da podpisnice ne bodo uvažale nevarnih odpadkov iz držav nečlanic EU (Clapp, 1994). Loméjska konvencija IV je bila v letu 2000 nadomeščena z novim partnerstvom med EU ter afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami. Sporazum je znan pod imenom Cotonovski sporazum, v veljavi pa naj bi ostal 20 let (Babarinde in Faber, 2003).

Sčasno se je Organizacija afriških držav (angl. Organization of African States – OAS) odločila, da sprejme svojo lastno konvencijo, imenovano Bamakovska konvencija, ki je prepovedala uvoz radioaktivnih in nevarnih odpadkov v afriške države (Clapp, 1994). Konvencija sledi ideji Baselske konvencije, a je ostrejša, ko govori o popolni prepovedi trgovanja. Iz Bamakovske konvencije je razvidno svetovanje organizacije Greenpeace, saj so se afriške države odločile za popolno prepoved uvoza, prepoved odlaganja odpadkov v oceanih in za podporo čistejšim proizvodnim postopkom (Clapp, 1994). Konvencija je začela veljati leta 1996 (Sonak, Sonak in Giriyan, 2008), potem ko jo je ratificiralo dovolj držav. Do danes se je število povzpelo na 24 (African Union, 2010). Nigerija in Gana, ki veljata za največji uvoznici odpadkov v Afriki, konvencije še nista podpisali (UNODC, 2009).

Evropska unija ima sloves sprejemanja stroge in rigorozne okoljske zakonodaje, ki jo njeni prebivalci včasih težko spoštujejo. Čeprav takšna zakonodaja ustvarja zdravo okolje za bivanje, obenem ustvarja vrzeli za izvajanje nezakonitih dejanj. Njihovo število je v zadnjih letih naraslo, ampak obstajajo različne razlage tega pojava. Lahko ga gre pripisati resnični porasti števila nezakonitih pošiljk odpadkov ali pa zgolj povečanemu številu inšpekcij in izboljšanemu nadzoru (EEA Report, 2009). V nasprotju z Bamakovsko in Loméjsko IV konvencijo evropska zakonodaja ne ščiti zgolj držav EU, ampak tudi države v razvoju.

Temeljni dokument EU, ki je do leta 2007 urejal področje čezmejnih premikov odpadkov, je bila Uredba Sveta (EGS) št. 259/93, ki je začela veljati stopila leta 1994. V letu 2006 je bila zamenjana s sprejetjem nove Uredbe Komisije (ES) št. 10-13/06. Ta je, tako kot njena predhodnica, stremela k varovanju okolja z zahtevo po učinkovitih metodah ravnanja z odpadki in k preprečevanju izvažanja nevarnih odpadkov v države v

razvoju. Nova Uredba Komisije (ES) št. 1013/06 temelji na Baselski konvenciji (1989), Sklepu OECD o čezmejnem prevozu odpadkov (1992) in Direktivi Sveta 2006/12/EC o odpadkih (IMPEL, 2008). Medtem ko popolna prepoved med članicami Baselske konvencije zaradi nezadostnega števila zbranih podpisov še ne velja, je EU popolno prepoved implementirala v svojo zakonodajo že v letu 1993 (Collins 2009; EEA Report 2009) in s tem prepovedala izvoz nevarnih odpadkov v nečlanice OECD.¹³ Nenevarne odpadke je po predhodnem opozorilu še vedno mogoče izvažati v članice OECD. Prav tako je mogoče pošiljati različne vrste odpadkov znotraj meja EU, razen v primerih, če je katera izmed članic uvoz odpadkov prepovedala. Predhodno obvestilo je potrebno, zgolj osnovni podatki iz obvestila pa se pošljejo Evropski komisiji (EEA Report, 2009). Nova uredba prav tako nalaga državam članicam obveznost izvajanja inšpekcij na svojem ozemlju in jih pooblašča za preglede notranjosti kontejnerjev, v katerih so odpadki (White, 2008b).

Uredba Komisije (ES) št. 1013/06 prav tako ne dovoljuje izvoza e-odpadkov v države v razvoju,¹⁴ vendar dopušča izvoz

rabljene elektronske opreme za potrebe ponovne uporabe ali kot humanitarno donacijo. A vendar so raziskave pokazale, da kar od 50 do 90 odstotkov pošiljke zavzema nedelujoča oprema, ki se zgolj pošilja pod krinko rabljene opreme (Nordbrand, 2009). Preverjanje ogromnih količin rabljene opreme je površno, ker je to zamudno in zahtevno delo. Takšne kršitve zakonodaje se posledično dogajajo dnevno.

Evropska zakonodaja je uvedla nekaj načel, ki naj bi služila kot smernice okoljskega prava. Načelo bližine se nanaša na reševanje okoljskih problemov čim bližje njihovem izvoru ter doseganje samozadostnosti pri upravljanju lastnih odpadkov. Naslednje načelo postavi v položaj odgovornega za odstranitev proizvoda po koncu uporabe kar proizvajalca samega in se v slovenščini imenuje *plača povzročitelj obremenitve* (angl. polluter pays principle – PPP). Načelo, podobno temu, se imenuje *razširjena odgovornost proizvajalca* (angl. extended producer responsibility – EPR) in prenaša odgovornost za financiranje zbiranja in obdelave produktov po koncu njihove uporabe na proizvajalce (Vail, 2009; Nordbrand, 2009).

Marsikdo bi bil ob pogledu na razlike v strogosti zakonodaje EU in ZDA presenečen. ZDA ostajajo edina razvita država na svetu, ki še vedno ni ratificirala Baselske konvencije, čeprav so hkrati največja svetovna proizvajalka odpadkov. Federalna ureditev premikov odpadkov v ZDA je mnogo milejša kot v EU; izvoz e-odpadkov ni nezakonit v primerih, ko je namen izvoza reciklaža (UNODC, 2009). Zakon o pridobivanju in predelavi naravnih virov (Resource Conservation and Recovery Act – RCRA) je temeljni federalni dokument, ki ureja področje nevarnih odpadkov, in e-odpadkov ne uvršča med nevarne. Pomanjkanje strožje federalne zakonodaje je mnogo zveznih držav prisililo v sprejetje lastnih smernic za čistejšo upravljanje z odpadki (Interpol, 2009).

V nasprotju z ZDA in EU, ki odpadke večinoma izvažajo, je Kitajska ena izmed največjih uvoznic odpadkov razvitega dela sveta. Marsikdo bi ob teh podatkih pomislil, da je okoljska zakonodaja na Kitajskem ohlapna, a resnica je drugačna. Kitajska je bila ena izmed prvih zagovornic in podpisnic amandmaja popolne prepovedi k Baselski konvenciji ter Baselske konvencije. Kitajski zakoni o uvozu odpadkov so v teoriji zelo strogi in že od leta 2000 prepovedujejo uvoz velike večine e-odpadkov. A problem neprizanesljive zakonodaje leži v slabi implementaciji in uveljavljanju (Puckett in Smith, 2002).

¹³ Primeri izvažanja nevarnih odpadkov v nečlanice OECD se kljub vsemu dogajajo. Eden izmed najbolj pogubnih incidentov v zadnjih letih se je zgodil avgusta 2006 na obalah Abidžana, glavnega mesta Slonokoščene obale. Okoli 600 ton kavstične sode in naftnih ostankov je bilo odvrženih okrog mesta Abidžan, kar je med 5 milijoni prebivalcev povzročilo krvavitve iz nosu, slabost in bruhanje. Šestnajst ljudi je izgubilo življenje, več kot 100.000 jih je moralo poiskati zdravniško pomoč in okoli 75 ljudi so hospitalizirali. Strupeni tovor, ki je izviral z Nizozemskega, je bil proizveden v svetovni trgovski družbi Trafigura, ki se ukvarja s trgovanjem z nafto in kovinami ter ima sedeža v Veliki Britaniji in Švici. Ladja, ki je bila uporabljena za prevoz, se je imenovala Probo Koala. Šlo je za tanker, zgrajen v Koreji, registriran v Panami, z grškim lastništvom in rusko posadko. Končno odlaganje odpadkov na Slonokoščeni obali je organiziralo podjetje Tommy, ki je bilo ustanovljeno le za potrebe te posebne pošiljke. Za prevzem in obdelavo odpadkov je postavilo 16-krat nižjo ceno, kot bi jo podjetje Trafigura moralo plačati na Nizozemskem. Podjetje Trafigura je odgovornost za nesrečo v Abidžanu znikalo, a je kljub temu pristalo na plačilo 198 milijonov \$ odškodnine vladi Slonokoščene obale (White, 2008a). Najeli so celo skupino dvajsetih strokovnjakov, ki so iskali povezovalo med izpostavljenostjo kemikalijam in zdravstvenimi težavami prebivalcev, vendar je niso našli (CNN, 2009). Prav tako so z namenom obvarovanja svojega ugleda nenehno spreminjali nizozemsko različico Wikipedije, ki je Trafiguro označevala kot odgovorno za dogodek v Abidžanu (White, 2008a).

¹⁴ Novinarji televizijskega programa Sky Chanell iz VB so se v lanskem letu odločili preveriti zakonitost tamkajšnjih podjetij za reciklažo s sledenjem nedelujočemu televizorju. Ta je bil oddan v reciklažni center v pokrajini Hampshire. Televizor ni deloval, saj so iz njega namenoma odstranili pomembno komponento. Namesto te komponente so v televizor namestili sledilno napravo. Zabeležili so si tudi serijsko številko televizorja. Sledilna naprava jim je omogo-

čila natančno sledenje in kljub njegovi neuporabnosti in posledični prepovedi izvoza iz EU, je televizor končal v Nigeriji, na zahodu Afrike. Novinarji so odpotovali na črno celino, kjer so televizor prepoznali in ga odkupili od preprodajalcev ter se prepričali o njegovi pristnosti (Jacob, 2009).

Z namenom izboljšane uveljavljanja zakonodaje s področja premikov odpadkov in doseganja boljših rezultatov v boju proti trgovanju z odpadki so se države začele povezovati z regionalnimi projekti. Ti so izboljšali izmenjavo podatkov med državami, pospešili sodelovanje med državnimi organi in ozavestili pomen problema. Nekaj nedavno izvedenih projektov je predstavljenih v nadaljevanju.

Eden izmed regionalnih odzivov proti nezakonitim premikom odpadkov je mednarodni projekt Krpanje ozonske luknje (Sky Hole Patching Project), ki so ga skupno izvedle države azijske in pacifiške regije in je potekal od septembra 2006 do novembra 2007. Glavni izvajalec projekta je bila Mednarodna carinska organizacija (World Customs Organization – WCO) ob sodelovanju Programa Združenih narodov za okolje (UNEP) – Regionalni urad za Azijo in Pacifik, Regijskega obveščevalnega organa za zvezo za Azijo in Pacifik (Regional Intelligence Liaison Office – RILO A/P) ter carinskih in okoljevarstvenih agencij posameznih držav. Eden izmed ciljev projekta je bil spremeniti predstave javnosti o nezakoniti trgovini, pod pojmom katere si je večina še vedno predstavljala zgolj orožje in droge. Dvajset držav se je priključilo programu, razdeljenemu na dve fazi (UNEP Press Release, 2006).

Poostren nadzor je postregel z 89 zasegi odpadkov v hongkonškem pristanišču, ki so izvirali iz 25 držav. Večino odpadkov so predstavljali e-odpadki, pri čemer jih je bilo največ prepljanih iz Mehike. Vendar interpretacija tovrstnih podatkov zahteva previdnost, saj mnogo razvitih držav izkoristi države v razvoju kot izvorne države svojih pošiljk z namenom, da se izognejo poostreni carinski kontroli. Prav tako Hongkong ni prava ciljna država pošiljk odpadkov, ampak zgolj center, kamor priplujejo odpadki z vsega sveta in se nato razpošljejo na končne destinacije. Če pošiljke odpadkov v tej fazi niso odkrite, so poslane naprej v Kambodžo, Indijo, Vietnam in na Kitajsko (WCO RILO A/P, 2007).

Projektu se je v času izvajanja priključilo še več držav. Sledenje odpadkov iz EU je bilo omogočeno s pomočjo Omrežja Evropske unije za izvajanje in uveljavljanje okoljskega prava (European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law – IMPEL), kar služi kot uspešen primer sodelovanja med več kontinenti. Projekt je bil ocenjen kot uspešen, saj je izboljšal sodelovanje med carinami in okoljskimi agencijami. Občutiti pa je bilo pomanjkanje natančnejšega poročanja držav, kar je ključno v končnih analizah (WCO RILO A/P, 2007).

Mednarodni projekt Demeter je v boju proti trgovini z odpadki povezal 56 držav iz Evrope, Afrike ter z azijskega in pacifiškega območja. Program se je izvajal pod vodstvom WCO med marcem in majem 2009 in postregel s 57 zasegi in 30.000

tonami zaseženih odpadkov. Projekt je vključeval več kot 300 pristanišč. Večina pristanišč je bila v Evropi, kjer so bili odpadki odkriti, še preden so zapustili območje svojega izvora (Isarin in Whitehouse, 2009). Glavni cilj ni bil zgolj povečati število zasegov, temveč tudi izboljšati prakso izmenjave informacij med državami udeleženkami, ki je večkrat pomanjkljiva. Usklajevanje, sodelovanje in komunikacija so po besedah generalnega sekretarja WCO Kunia Mikuriya glavni sovražniki preprodajalcev odpadkov (WCO Press Release, 2009). Projekt je postregel s podatki o vrstah odpadkov, ki so najpogosteje predmet izvoza, ter o najbolj zaželenih destinacijah, hkrati pa je poudaril pomen sodelovanja in zgodnjega posredovanja (Polner, 2009).

Eden izmed prvih tovrstnih projektov na območju Evrope je bil izveden v pristaniščih, sledil pa mu je še eden. Oba projekta sta se izvajala pod okriljem IMPEL-TFS. Prvi projekt je bil v šestih evropskih pristaniščih izveden v letih 2003 in 2004. Cilj projekta je bil izboljšanje implementacije Uredbe Sveta (EGS) št. 259/93, ki je bila takrat v veljavi, a je bila po različnih delih EU zelo različno implementirana. Z namenom izboljšanja omenjene težave so k sodelovanju povabili inšpektorje in izdali priročnik, ki bi jim pomagal pri standardizaciji izvajanja inšpekcij in poročanja.¹⁵ Glavna značilnost obeh projektov sta bila sodelovanje in izmenjava informacij med sodelujočimi državami, njihovimi carinami, policijo in ostalimi pristojnimi službami (Isarin, 2005).

Po izvedbi projektov v pristaniščih se je pojavila želja po nadaljnjem sodelovanju in uporabi usvojenega znanja v praksi. Nov projekt, imenovan Izvršilni ukrepi I (Enforcement Actions I), je nadaljeval delo svojega predhodnika. Trajal je od septembra 2006 do junija 2008 in k sodelovanju privabil 25 evropskih držav. V omenjenem obdobju so bile organizirane tri konference in izvedena štiri inšpekcijska obdobja, v katerih je sodelovalo 34 inšpektorjev iz različnih držav. V več kot 90 odstotkov primerov je v inšpekcijskih pregledih sodelovala tudi policija. Izvedenih je bilo 14.000 inšpekcijskih pregledov pošiljk, od česar je več kot 2000 pošiljk vsebovalo odpadke. Izmed 2000 pošiljk z odpadki jih je bilo 300 v nasprotju z obstoječo zakonodajo, kar je predstavljalo okrog 15 odstotkov. Večina odkritih pošiljk z odpadki je vsebovala e-odpadke, ki so bili namenjeni v nečlanice OECD. Sodelovanje je bilo v tem projektu nadgrajeno s programom izmenjave inšpektorjev, ki je podpiral izmenjavo znanja in izkušenj. Inšpektorji, ki so se programu priključili, so z navdušenjem poročali o izboljšanju kvalitete in uspešnosti (IMPEL-TFS, 2008).

¹⁵ V projektu je bilo pregledanih 1230 pošiljk in 40 odstotkov je vsebovalo odpadke, od česar je bilo 20 odstotkov pošiljk z odpadki nezakonitih. Zaradi uspešne prve faze je bil projekt podaljšan še na drugo fazo, kjer je sodelovalo dvanajst držav udeleženk, članic in nečlanic EU (Isarin, 2005).

Največ inšpekcijskih nadzorov je bilo izvedenih v pristaniščih in na cestah, redkeje pa na železnicah in v pristaniščih rek. Projekt so označili kot uspešen, čeprav bi ga bilo možno še izboljšati. Izkazalo se je, da mednarodno sodelovanje ni vsakdanja praksa, zaradi česar bi se moral projekt nadaljevati. Projekt bi bilo možno nadgraditi z udeležbo držav, ki so se tokrat sodelovanju odrekle (IMPEL-TFS, 2008).

Projektu je sledilo nadaljevanje, Izvršilni ukrepi II (Enforcement Actions II), ki pa se še vedno izvaja. Njegovi začetki segajo v oktober 2008, zaključil pa naj bi se marca 2011. Doslej so bila izvedena tri inšpekcijska obdobja v 22 članicah in štirih nečlanicah EU. Cilji projekta se niso spremenili: izboljšava izvajanja inšpekcij, mednarodnega sodelovanja in implementacije Uredbe Komisije (ES) št. 1013/06 (IMPEL-TFS, 2009).

V osmih mesecih je bilo opravljenih 10.481 pregledov kontejnerjev, vlakov, tovornjakov in zgoj dokumentacije. V 75 odstotkih je bila izvedena tudi fizična inšpekcija in v 1935 primerih so bili v pošiljkah odkriti odpadki. Okrog 20 odstotkov pošiljk z odpadki je bilo v nasprotju z Uredbo Komisije (ES) št. 1013/06 (IMPEL-TFS, 2009).

Mednarodno sodelovanje ter sodelovanje med pristojnimi službami držav je eden izmed glavnih ciljev obeh projektov, in povečanje števila sodelujočih držav je pozitivno. Dvaindvajset izmed 26 držav je oddalo poročila o opravljenih aktivnostih, kar je zadovoljivo, a poročanje še vedno ni bilo homogeno. Sodelovanje in izmenjava inšpektorjev sta potekala na enak način kot v projektu Izvršilni ukrepi I. V izmenjavi je sodelovalo 12 držav s 30 inšpektorji, najpopularnejša država gostiteljica pa je bila Nizozemska (IMPEL-TFS, 2009).

Primerjava rezultatov obeh izvedenih projektov kaže, da je bil dosežen napredek. Število držav, ki so izvajale inšpekcije, se je s 17 povečalo na 22. Prav tako so zabeležili povečano število fizičnih pregledov in povečano stopnjo odkrivanja kršitev, ki je s 15 odstotkov narasla na 19 odstotkov. Kljub omenjenemu napredku pa še vedno ostaja nekaj pomanjkljivosti. Italija, Španija in Grčija se projektu še vedno niso priključile, kar se verjetno odraža v manjšem številu odkritih kršitev. Podoben problem so opazili v večjih evropskih državah, kjer določene regije oziroma zvezne države niso aktivno sodelovale v projektu. Večina držav se je pri pregledih bolj osredotočila na uvoz kot izvoz, s čimer je bil dobršen del morebitnih kršitev spregledan (IMPEL-TFS, 2009).

5 Stanje v Sloveniji

Tudi Slovenija se kljub v svetovnemu merilu majhnim količinam odpadkov, ki jih proizvede, znajde v vlogi izvozne, uvozne in tranzitne države. Podatkov o nezakonitih premikih

je malo. V uradnih statistikah je možno najti le podatke o zakonitem uvozu in izvozu. To pa ne pomeni, da tudi pri nas ni tovrstnih nelegalnih dogodkov. Zadnje poglavje bo zato predstavilo stanje v Republiki Sloveniji.

Slovenija v zadnjih 15 letih beleži izjemen porast zakonitega izvoza odpadkov. V letu 1995 je ta znašal le 1600 ton, v letu 2007 pa skoraj 70.000 ton (ARSO, 2009). V največji meri se izvažajo mulj iz čistilnih naprav komunalnih voda (31 odstotkov) ter mešani odpadki, kjer je vsaj en odpadek označen kot nevaren (24 odstotkov). Največ odpadkov se izvozi v Avstrijo in Nemčijo (Suhadolnik Gjura, 2009). Uvoz odpadkov nasprotno ne kaže trenda rasti, pač pa ostaja na približno enaki ravni, z blažjimi nihanjem. V letu 1995 je bilo uvoženih 22.100 ton odpadkov, v letu 2007 pa 27.400 ton (ARSO, 2009). Odpadki se uvažajo zgoj za potrebe enega predelovalca, kar tudi pojasnjuje enakomernost uvoza. Predmet uvoza so svinčeni akumulatorji in njihovi deli, najpogosteje pa izvirajo z Madžarskega ter iz Bosne in Hercegovine (Suhadolnik Gjura, 2009).

Slovenija je podpisnica Baselske konvencije, ki jo je leta 1993 ratificirala z Zakonom o ratifikaciji Baselske konvencije o nadzoru prehoda nevarnih odpadkov preko meja in njihovega odstranjevanja (Uradni list RS-MP, št. 15/93) in s tem sprejela vse obveznosti, ki jih Konvencija nalaga svojim članicam. Amandma h konvenciji, ki prepoveduje izvoz odpadkov, sicer še ni v veljavi, a je uzakonjen v Uredbi Komisije (ES) št. 1013/06. Ta, tako kot njena predhodnica, Uredba Sveta (EGS) št. 259/93, velja tudi na območju Slovenije.

Slovenija je s priključitvijo EU sprejela tudi evropsko zakonodajo. Slovenski zakoni in podzakonski predpisi o ravnanju z odpadki, ki so veljali do takrat, so prenehali veljati ali pa so bili v veliki meri spremenjeni. Uredba o čezmejnem pošiljanju odpadkov (Uradni list RS, št. 101/04) je bila izdana na podlagi 95. člena Zakona o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 41/04, 46/05) z namenom izvrševanja Uredbe Sveta (EGS) št. 259/93. V letu 2007 je bila nadomeščena z Uredbo o izvajanju Uredbe Komisije (ES) št. 1013/06 o pošiljkah odpadkov, katere sprejetje je bilo potrebno zaradi sprejetja nove evropske uredbe, Uredbe Komisije (ES) št. 1013/06 (Uradni list RS, št. 71/07). Omenjena Uredba je poleg Uredbe Komisije (ES) št. 1013/06 temeljni dokument, ki ureja področje čezmejnih premikov odpadkov in hkrati nadomešča več pravnih aktov, ki so prenehali delovati: Sklep o določitvi mejnih prehodov, preko katerih se lahko nevarni odpadki vnašajo, iznašajo oziroma prevažajo v tranzitu čez carinsko območje Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 11/97), Odredba o izvozu, uvozu in tranzitu odpadkov (Uradni list RS, št. 39/96, 45/96, 1/97, 59/98, 1/00, 94/00 in 41/04), Uredba o čezmejnem pošiljanju odpadkov (Uradni list RS, št. 101/04 in 46/05). Področje odpadne elektronske opreme urejata Direktiva 2002/96/ES Evropskega parlamenta in Sveta o

odpadni električni in elektronski opremi ter Direktiva 2002/95/ES Evropskega parlamenta in Sveta o omejevanju uporabe nekaterih nevarnih snovi v električni in elektronski opremi.

Slovenija je tudi aktivno sodelovala v obeh evropskih projektih Izvršilni ukrepi I in II (Enforcement Actions I in II). Projekt je koordiniralo Ministrstvo za okolje in prostor RS, ki je bilo tudi zadolženo za poročanje o rezultatih. V sklopu prvega projekta je bilo na območju Slovenije pregledanih 446 prevoznih sredstev in izvedenih 55 inšpekcij pošiljk odpadkov. Odkrili so 14 kršitev zakonodaje. Slovenija je sodelovala s sosednjo Hrvaško in izvedla skupne inšpekcijske nadzore na mejnih prehodih Bregana in Macelj. Slovenski inšpektorji so se udeležili tudi programa izmenjave na Nizozemskem (IMPEL-TFS, 2008). Izvršilni ukrepi II se še vedno izvaja. V podatkih, ki so bili zbrani do junija 2009, je Slovenija zabeležila 312 administrativnih pregledov in 36 fizičnih pregledov. V 10 inšpekcijskih nadzorih odpadkov so ugotovili štiri kršitve. Slovenija je v odkritih primerih nezakonitih pošiljk odpadkov predstavljala končno destinacijo (IMPEL-TFS, 2009). V nadaljevanju predstavljeni primeri dokazujejo aktivnosti Republike Slovenije kot izvoznice in uvoznice nezakonitih pošiljk odpadkov.

Kolumbijska afera se je začela v letu 1993, ko se je ljubljansko podjetje C&G, zadolženo za odstranitev odpadkov iz podjetij Sava in Krka, odločilo odpadke prepeljati v Francijo. Zapletlo se je, ko je obrat, s katerim so sodelovali že prej, odpadke zavrnil. Podjetje C&G je rešitev našlo v izvozu odpadkov v Kolumbijo, za kar so pridobili dovoljenje za izvoz. Januarja 1994 so v reškem pristanišču na ladjo Triglav naložili 6 kontejnerjev nevarnih odpadkov. Ladja je v Kolumbijo prispela marca 1994. Konec aprila je v Kolumbijo prispela še druga pošiljka nevarnih odpadkov. Celotna količina je znašala 575 nevarnih sodov ali 97 ton. Tukaj naj bi se delo podjetja C&G končalo, vendar pa so kolumbijske oblasti odpadke zavrnil. Analiza, izvedena na kolumbijskem Inštitutu za varovanje zdravja, je pokazala odstopanja v koncentraciji snovi, navedenih v carinski deklaraciji. Konec junija 1994 je morala ladja Triglav z vsemi 97 tonami tovara na krovu zapustiti Kolumbijo. Srečo je poskusila še v Ekvadorju in Peruju, a sta obe državi tovor zavrnil. Nevarni odpadki so se v Slovenijo vrnili septembra 1994. V decembru istega leta so bili nazadnje le prepeljani v Francijo, kjer so bili uničeni v skladu z okoljskimi standardi (Vilfan, 1997).

Cariniki na mejnem prehodu Središče ob Dravi so po elektronski pošti Agencije za okolje RS (ARSO) dobili namig o nezakoniti pošiljki svinčenih plošč iz Bosne in Hercegovine. Pošiljka naj bi Slovenijo prečkala in nadaljevala pot do Nemčije. ARSO je carinikom posredoval podatke o imenu prevoznika in številko registrske tablice vozila. Cariniki so pošiljko pričakovali in ob prečkanju opravili pregled vozila.

Odkrili so 24 ton svinčenih plošč, ki so bile na spremljajoči dokumentaciji označene kot nenevarni odpadki. Tovornjaku so nadaljevanje poti preprečili (Otovič, 2006).

Drug primer odkritja nedovoljene pošiljke odpadkov se je zgodil na slovenski obali. V koprskem pristanišču je bilo odkritih 170 ton mešanice plastike in drugih materialov. V dokumentaciji je bil tovor naveden kot plastika, o tem pa so cariniki podvomili zaradi teže in opisa blaga. Pošiljko je pregledal carinski izvedenec in potrdil dvome. Blago je izviralo iz Italije, spremljajoča dokumentacija je bila pomanjkljiva in predhodno obvestilo ni bilo izdano. Pošiljki so prepovedali nadaljevati pot, o čemer je bil obveščen tudi pošiljatelj. Zahtevana je bila priložitev ustreznih dokumentov, vendar vir usode pošiljke ne opisuje (Otovič, 2006).

Opisani primeri dokazujejo, da trgovina z odpadki poteka tudi na območju Slovenije. Geografska lega na stičišču Srednje in Vzhodne Evrope je dostopna in povezuje Balkan z zahodom, kar jo postavlja na prometno pot preprodajalcev med Balkanom in preostankom Evrope, še posebej zahodnimi državami. Otovič (2006) v primeru Carinske uprave RS izpostavlja potrebo po dodatnih izobraževanjih in izkušnjah, saj pomanjkanje potrebnega znanja med cariniki preprodajalcem olajša prečkanje slovenskih meja in nadaljevanje poti do končnih destinacij. Omenjene pomanjkljivosti so prisotne povsod po EU, zato se pristojne službe trudijo, da bi jih odpravile z mednarodnimi projekti, katerih se udeležuje tudi Slovenija.

6 Zaključek

Obseg mednarodne trgovine z odpadki je vse prej kot majhen in je precej dobro skrit očem javnosti ter redko predstavljen v medijih. Nezakonito trgovanje, ki običajno poteka iz razvitih držav v države v razvoju, še vedno narašča, prav tako tudi njegovi negativni vplivi na okolje in ljudi.

Medtem ko razvite države sprejemajo stroge zakone, ki urejajo področje ravnanja z odpadki, države v razvoju, z zakonodajo, ki jim ne nudi zaščite, postajajo ciljne države odvoza odpadkov iz razvitega zahoda. Vendar pa zakonodaja razvitih držav navadno ne ščiti zgolj svojih prebivalcev, ampak tudi prebivalce širše mednarodne skupnosti. Problem nastane zaradi slabega uveljavljanja in izvrševanja zakonodaje ter pomanjkanja politične volje. Interes upravljalcev z odpadki so čim višji zasluzki in se povečujejo prav z izvozom v države tretjega sveta. Obenem so te države večkrat tudi same zainteresirane za sprejem pošiljk nevarnih odpadkov, saj jim predstavljajo vir zasluzka. Politični vodje držav obeh strani se morajo zavedati nevarnosti, ki jih neprimerno ravnanje z odpadki lahko povzroči, in se posledično zavzeti za ustavev takšnega nezakonitega trgovanja.

Nezakonita trgovina z odpadki je oblika mednarodne okoljske kriminalitete, v katero so velikokrat vpete organizirane kriminalne skupine, in nobena država se ne more proti njej uspešno boriti povsem sama. Sodelovanje je bistvenega pomena v vseh pobudah, ki nasprotujejo tej nezakoniti dejavnosti. Takšno sodelovanje, ki omogoča izmenjavo podatkov in izkušenj, se je v preteklosti že izkazalo kot učinkovita metoda za odkrivanje in zaseganje nezakonitih pošiljk odpadkov, zato ga je treba še naprej uporabljati ter nadgraditi oziroma izboljšati.

Poročila o številu pošiljk odpadkov predstavljajo osnovo za nadaljnje preiskave in študije na področju trgovanja z odpadki, vendar so zaradi prikritosti te oblike kriminalitete podatki največkrat pomanjkljivi. Še vedno prevladujejo zgolj ocene o resnični količini proizvedenih odpadkov. Posledično so tudi podatki o nezakonitem uvozu in izvozu zgolj približki realnim številkam. Potrebni so natančnejši podatki za nadaljnje analize, iz katerih bi bilo moč razbrati poti trgovanja z odpadki in spremembe v trendih trgovanja, na podlagi katerih bi bilo možno oblikovanje domnev o situaciji v prihodnje in predlogov ustreznih (preventivnih) ukrepov.

Idealno gledano bi moral biti problem preučevan iz druge perspektive – na začetku. Proizvodnja odpadkov zaradi neskončnega tehnološkega napredka le še narašča. Potrošniška družba je ustvarila neskončno željo po novih, modernih, hitro zastarelih dobrinah. Novi produkti zahtevajo surovine, energijo in delovno silo – ne samo za proizvodnjo, temveč tudi za njihovo uničenje ali reciklažo po koncu uporabe. Za resnično zmanjšanje proizvodnje odpadkov moramo najprej spremeniti svoje vedenje. To pa lahko dosežemo le z opredelitvijo problema kot pomembnega v političnih programih ter z izobraževanjem družbe. Države se morajo zavzeti za zmanjšanje proizvodnje odpadkov in nuditi podporo trajnejšim rešitvam. Obenem bi morala biti javnost poučena o negativnih vplivih neskončne potrošnje na okolje, trajnostni razvoj pa bi moral biti temelj izobraževalnega sistema. Ob trenutnih vedenjskih vzorcih družbe se zdijo omenjeni predlogi stvar zelo oddaljene prihodnosti.

Literatura

1. AFP. (2005). **Toxic waste sickening Somalia**. Pridobljeno 10. maja 2010 na <http://www.news24.com/Africa/News/Toxic-waste-sickening-Somalia-20050304>.
2. African Union (2010). **Bamako Convention**. Pridobljeno 2. februarja 2010 na <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/List/Bamako%20Convention.pdf>.
3. Arie, S. (2004). **Toxic Scandal in Mozzarella Country**. Pridobljeno 2. februarja 2010 na <http://www.guardian.co.uk/world/2004/oct/14/italy.sophiearie>.
4. ARSO. (2009). **Zbirka Čezmejno pošiljanje odpadkov**. Pridobljeno 12. julija 2010 na http://kazalci.ars.gov.si/xml_table?data=graph_table&graph_id=5356&ind_id=195.
5. Babarinde, O., in Faber, G. (2003). From Lomé to Cotonou: Business as usual? **European Union Studies Association, Biennial Conference**, (str. 27–29). Nashville, TN: European Union Studies Association.
6. BBC News. (2005). **Waves 'brought waste to Somalia'**. Pridobljeno 10. maja 2010 na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4312553.stm>.
7. Brack, D., in Hayman, G.. (2002). **International Environmental Crime: The Nature and Control of Environmental Black Markets. Background paper for RIAA workshop**. London: Royal Institute of International Affairs. Pridobljeno 2. februarja 2010 na http://www.chathamhouse.org.uk/files/3049_environmental_crime_background_paper.pdf.
8. Buckingham, S., in Turner, M. (2008). **Understanding Environmental Issues**. London, UK: Sage Publications Ltd.
9. Burns, T. J., Fuchs, J. (2004). **The International Transport of Hazardous Waste: Some Preliminary Findings from the Basel Convention Data**. Pridobljeno 7. aprila 2010 na http://www.lacacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/1/0/8/3/pages110830/p110830-1.php.
10. Carrabine, E., Lee, M., Plummer, K., South, N., in Iganski, P. (2009). **Criminology: A social introduction**. United Kingdom: Routledge.
11. Clapp, J. (1994). The Toxic Waste Trade with Less-industrialized Countries: Economic Linkages and Political Alliances. *Third World Quarterly*, 15(3), 505–518.
12. Clayton, J. (2005). **Somalia's secret dumps of toxic waste washed ashore by tsunami**. Pridobljeno 10. maja 2010 na <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/article418665.ece>.
13. CNN.com. (2010). **Firm offers to settle toxic waste case in Ivory Coast**. Pridobljeno 12. aprila 2010 na <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/africa/09/21/ivory.coast.toxic.waste/index.html>.
14. Collins, K. J. (2009). **Europe Exporting More Waste to Less Developed Nations**. Pridobljeno 18. aprila 2010 na <http://greenlegals.com/2009/09/europe-exporting-more-waste-to-less-developed-nations/>.
15. Colombo, F. (2003). **Environment – Italy: 'Eco-mafia' reaps billions in waste disposal**. Pridobljeno 7. februarja 2010 na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?did=351211121&sid=1&Fmt=3&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD>.
16. Contri, M. (2009). **Illegal Trafficking of Waste in the Light of National and International Legislation**. V R. De Amicis, R. Stojanovic, in G. Conti (ur.), **GeoSpatial Visual Analytics: Geographical Information Processing and visual analytics for environmental security** (str. 499–508). Dordrecht: Springer.
17. EEA Report. (2009). **Waste without borders in the EU? Transboundary shipments of waste**. Copenhagen: EEA.
18. EEA. (2009). **Not in my back yard - international shipments of waste and the environment**. Pridobljeno 7. aprila 2010 na <http://www.eea.europa.eu/articles/international-shipments-of-waste-and-the-environment>.
19. Elliot, L. (2009). **Combating transnational environmental crime: "joined up" thinking about transnational networks**. V K. Kangasputna in I. H. Marshall (ur.), **Eco-crime and justice: essays on environmental crime** (str. 56–77). Turin: United Nations Crime and Justice Research Institute.
20. Eman, K., Meško, G., in Fields, C. B. (2009). **Crimes against the environment: Green criminology and research challenges in Slovenia**. *Varstvoslovje - Journal of criminal justice and security*, 11(4), 574–592.
21. Gray, L. (2009). **Environment Agency to Crackdown on 'Waste Tourists'**. Pridobljeno 18. aprila 2010 na <http://www.telegraph>.

- co.uk/earth/earthnews/6502305/Environment-Agency-to-crack-down-on-waste-tourists.html.
22. Gwam, C. U. (2000). Toxic Wastes and Human Rights. **The Brown Journal of World Affairs**, 7(2), 185–196.
 23. Ibitayo, O. (2008). Transboundary dumping of hazardous waste. Pridobljeno 7. aprila 2010 na http://www.eoearth.org/article/Transboundary_dumping_of_hazardous_waste.
 24. IMPEL-TFS (2008). **Enforcement Actions: Enforcement of EU Waste Shipment Regulation**. Pridobljeno 27. marca 2010 na <http://www.vrom.nl/docs/IMPEL-TFS.pdf>.
 25. IMPEL-TFS (2009). **Enforcement Actions II: Enforcement of EU Waste Shipment Regulation**. Pridobljeno 27. marca 2010 na <http://impeltfs.eu/wp-content/uploads/2009/05/Interim-Report-IMPEL-TFS-EA-II-final-word.pdf>.
 26. Interpol (2009). Electronic Waste and Organized Crime – Assessing the Links. **Trends in Organized Crime**, 12, 352–378.
 27. Isarin, N. (2005). IMPEL-TFS project: European Enforcement Initiative to Detect Waste Shipments. **Seventh International Conference on Environmental Compliance and Enforcement**, 249–252.
 28. Isarin, N., in Whitehouse, T. (2009). **The International Hazardous Waste Trade Through Seaports**. Pridobljeno 7. aprila 2010 na http://www.inece.org/seaport/SeaportWorkingPaper_24November.pdf.
 29. Jacob, C. (2009). **Sky Probe: Scandal Of Waste Sent To Africa**. Pridobljeno 2. julija 2010 na http://news.sky.com/skynews/Home/UK-News/Sky-Probe-Reveals-Recycling-Scandal-As-Broken-TVs-Are-Shipped-Over-To-West-Africa/Article/200902315224628?lpos=UK_News_Carousel_Region_0&lid=ARTICLE_15224628_Sky_Probe_Reveals_Recycling_Scandal_As_Broken_TVs_Are_Shipped_Over_To_West_Africa.
 30. Krueger, J. (1998). Prior informed consent and the Basel convention: The hazards of what isn't known. **Journal of Environment & Development**, 7(2), 115–137.
 31. Liddick, D. (2009). The Traffic in Garbage and Hazardous Waste: An Overview. **Trends in Organized Crime**, 13(2–3), 124–146.
 32. Lipman, Z. (2002). A Dirty Dilemma: The Hazardous Waste Trade. **Harvard International Review**, 23(4), 67–71.
 33. Liu, Q., Cao, J., Li, K.Q., Miao, X.H., Li, G., Fan, F.Y., et al. (2009). Chromosomal aberrations and DNA damage in human populations exposed to the processing of electronics waste. **Environmental science and pollution research**, 16(3), 329–338.
 34. Massari, M. (2004). **Ecomafias and Waste Entrepreneurs in the Italian Market**. Pridobljeno 17. januarja 2010 na <http://www.cross-border-crime.net/pdf/CCC-2004-Massari.pdf>.
 35. Massari, M., in Monzini, P. (2004). Dirty Businesses in Italy: A Case-study of Illegal Trafficking in Hazardous Waste. **Global Crime**, 6(3–4), 285–304.
 36. Nordbrand, S. (2009). **Out of Control: E-waste trade flows from the EU to developing countries**. Stockholm: SwedWatch.
 37. O'Neill, K. (1998). Out of the backyard: the problems of hazardous waste at a global level. **Journal of Environment & Development**, 7(2), 138–163.
 38. Otovič, V. (2006). **Cases of Illegal Traffic**. Pridobljeno 9. avgusta 2010 na http://www.sazp.sk/bcrc/presentation/16-workshop/Participants/Slovenia/Slovenia_Waste%20Bratislava_okt06.ppt.
 39. Polner, M. (2009). **Green Customs Initiative and Operation Demeter**. Pridobljeno 17. julija 2010 na [incu.org/docs/PICARD2009_2\(7\)_ENG.ppt](http://incu.org/docs/PICARD2009_2(7)_ENG.ppt).
 40. Puckett, J., in Smith, T. (Eds.). (2002). Exporting Harm: The High-Tech Trashing of Asia. Pridobljeno 12. decembra 2010 na <http://www.ban.org/E-waste/technotrashfinalcomp.pdf>.
 41. Rosenthal, E. (2009). **Smuggling Europe's waste to poorer countries**. Pridobljeno 7. februarja 2010 na <http://www.nytimes.com/2009/09/27/science/earth/27waste.html>.
 42. Schmidt, C. W. (2006). Unfair Trade: E-waste in Africa. **Environmental Health Perspectives**, 114(4), A232–A235.
 43. Sonak, S., Sonak, M., in Giriyan, A. (2008). Shipping Hazardous Waste: Implications for Economically Developing Countries. **International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics**, 8(2), 143–159.
 44. Suhadolnik Gjura, N. (2009). **Čezmejni prevoz odpadkov**. Pridobljeno 9. avgusta 2010 na http://kazalci.arslo.gov.si/?data=indicator&ind_id=195#grafi.
 45. UNEP Press Release. (2006). **Project Sky Hole Patching Goes into Operation: Tackling Illegal Trade in Ozone-depleting Substances and Dangerous Waste**. Pridobljeno 2. marca 2010 na http://www.unep.fr/ozonaction/information/mmcfiles/4819-e-PRunep_roap1906.pdf.
 46. UNODC. (2009). **Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A Threat Assessment**. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.
 47. Vail, B. J. (2007). Illegal Waste Transport and the Czech Republic: An Environmental Sociological Perspective. **Sociologicky časopis/ Czech Sociological Review**, 43(6), 1195–1211.
 48. Vander Beken, T., in Balcean, A. (2006). Crime opportunities provided by legislation in market sectors: mobile phones, waste disposal, banking, pharmaceuticals. **European Journal on Criminal Policy and Research**, 12(3–4), 299–323.
 49. Vilfan, A. (19.4.1997). Trenutno najbolj cveti izvažanje odpadkov. **Dnevnik**, str. 9.
 50. Walters, R. (2007). Crime, regulation and radioactive waste in the United Kingdom. V P. Biernie in N. South (ur.), **Issues in green criminology – Confronting harms against environments, humanity and other animals** (str. 186–205). Devon, UK: Willan.
 51. Waste Trade Ban Agreements 2009 (2010). **Country Status Chart**. Pridobljeno 2. aprila 2010 na http://www.ban.org/country_status/country_status_chart.html.
 52. WCO Press Release (2009). **Operation Demeter yields tons of illegal shipments of hazardous waste**. Pridobljeno 12. februarja 2010 na <http://www.wcoomd.org/press/default.aspx?lid=1&id=187>.
 53. WCO RILO A/P. (2007). **Evaluation Report on Project Sky-Hole-Patching**. Pridobljeno 7. februarja 2010 na http://www.greencustoms.org/reports/workshop/Sky_hole_patching.pdf.
 54. White, R. (2008a). Toxic Cities: Globalizing the Problem of Waste. **Social Justice**, 35(3), 107–119.
 55. White, R. (2008b). Transnational environmental crime. V R. White (ur.), **Crimes against nature** (str. 115–143). United Kingdom: Willan Publishing.

Criminological aspects of the international waste trade

Ana Klenovšek, Graduate of the Faculty of Criminal Justice and Security,
University of Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia. E-mail address: ana.klenovsek@gmail.com.

Gorazd Meško, Ph.D., Full Professor of Criminology and Dean of the Faculty of Criminal Justice and Security,
University of Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia. E-mail address: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

In the last few decades, the world has witnessed industrial and technological progress that is also reflected in people's lifestyle. Modernisation and development have brought about a dark side of life – a vast quantity of waste, which can be due to inadequate procedures of recycling and disposal harmful and even life-threatening to people and the environment. The expensive and time consuming procedures of waste recycling can be in part responsible for the development of the waste trade, the goal of which is to export and dispose of waste outside the borders of the country of origin. Since the costs of illegal export of waste are considerably lower than recycling and legally prescribed disposal of waste, profit also plays an important role here. The aim of this paper is to draw attention to the extent of the problem of the waste trade and to highlight some solutions that have proved to be effective in the past.

The contribution presents a survey of the international professional literature and newspaper publications related to trafficking in waste. It also provides an overview of international legislation on the waste trade, compares the legal regulation in individual countries, and focuses on individual cases of trafficking in waste in Slovenia and elsewhere in the world.

Illicit waste trade and waste disposal are actually much more widespread than is generally known. Each country assumes a responsibility for the management of waste produced by itself, as well for its conservation and recycling. However, there is a very thin line between illegal and legal conduct and, in many cases, it is effaced. The waste trade is not just a threat to the environment and a cause of its destruction but also an imminent hazard to people and animals. The waste trade is, at the same time, closely connected to violations of human rights and also raises the question of ecological racism.

Key words: environmental crime, organized crime, trafficking in waste, international legislation, eco-mafia, ecological crime

UDC: 504.05: 628.4